

რეზაზ ბარამიძე

ქალის უფლებისა და მდგომარეობის საკითხები ძველ საქართველოში

„ვეფხისტყაოსანში“ აღძრულ მრავალ რთულ პრობლემათა შორის ერთ-ერთი კარდინალურია ქალის უფლების პრობლემა.

რუსთაველმა მისთვის ჩვეული ნოვატორული გამბედაობით წამოჭრა ქალთა უფლების საკითხი. მან არა მარტო შექმნა ინიციატივიანი, მოაზროვნე და მოღვაწე ქალთა მომხიბვლელი სახეები, რომელთათვის ნიშანდობლივია მამაკაცური გამჭრიახობა და ქმედითობა, პიროვნული შეუვალობა და დამოუკიდებლობა აზროვნებასა და მოქმედებაში, არამედ გარკვეულ სოციალურ ასპექტში დააყენა მამაკაცისა და ქალის ტოლუფლებიანობის საკითხი: „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“. ეს უაღრესად პროგრესული დებულება, რომელიც მთელი სისრულით არის ხორცშესხმული ვეფხისტყაოსანში, სრული კანონზომიერი დაგვირგვინებაა რუსთაველის წინა ეპოქაში აღძრული საკითხისა.

ქართულ მწერლობაში ჯერ კიდევ მეხუთე საუკუნეში გამახვილდა ყურადღება ქალის უფლების საკითხზე, ჯერ კიდევ ადრეულ საუკუნეებში უფიქრიათ ქართველ მწერლებს ქალის საზოგადოებრივ მდგომარეობასა და მის ჯედრით წონაზე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამ მხრივ მდიდარ მასალას გვაწვდის იაკობ ცურტაველის შესანიშნავი მოთხრობა „შუშანიკის მარტვილობა“. მასში ერთნაირი დამარწმუნებლობითაა ნაჩვენები ქალის როგორც უუფლებო მდგომარეობა, ისე ამ მდგომარეობიდან გამოსვლისათვის ბრძოლის ტენდენცია.

ნაწარმოებიდან ვგებულობთ, რომ მეხუთე საუკუნეში ოჯახურ ურთიერთობაშიც კი იმდენად შეზღუდული იყო ქალის უფლებები, რომ მას ნება არ ჰქონდა ოჯახის წევრ მამაკაცებთან ერთად დამჯდარიყო პურის საჭმელად. გარკვეული მიზეზის გამო, როდესაც ქართლის პიტიახშმა ვარსკენმა გასცა განკარგულება, რათა ვახშამზე მიეწვიათ მისი მეუღლე. ეს ფაქტი იმდენად უჩვეულო და მოულოდნელი იყო, რომ შუშანიკმა გაოცებით წარმოთქვა: „ოდეს ყოფილ არს აქამომდე, თუმცა მამათა და დედათა ერთად ეჭამა პური?!“ შუშანიკს წარმოუდგენლად მიაჩნია, რომ ის მამაკაცებთან ერთად იჯდეს სუფრასთან, ამის უფლება საერთოდ არ ჰქონდათ ქალებს.

ასევე წარმოუდგენელია, რომ ქალმა იფიქროს ამაღლებულ დიდ საქმეებზე, იმოღვაწეოს ფართო ასპარეზზე, ქალის სამოქმედო სფერო მხოლოდ ოჯახია, მისი ნიშანდობლივი საქმიანობა ხელსაქმეა, ეს უკანასკნელია ქალის მოღვაწეობის განმსაზღვრელი. დამახასიათებელია, როდესაც ავტორი გვეუბნება, რომ შუშანიკმა „ნაცვლად ჭიჭნაუჭტისა საქმისა კელთა აღიხუნა დავითნიო“. ამით ის ხაზს უსვამს, რომ ქალმა მისთვის ჩვეული ყოველდღიური საქმიანობის — ქსოვის ნაცვლად სარწმუნოებრივ საკითხზე იზრუნაო. ძველ საქართველოში ხელსაქმე, ქსოვა ქალის საქმიანობის, მისი მოღვაწეობის შეზღუდულობის სიმბოლოდ

იყო მიჩნეული. ეს სახე შემდეგშიც იყო გააზრებული, ქალობის, ერთგვარი დამამცირებლობის აღმნიშვნელად, რაზედაც მიგვანიშნებს რუსთველური სტროფი: „კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა ქსლისა მბეჭველსა“. ამ შემთხვევაშიც ქსოვა ქალის სისუსტისა და არასახელოვანი, ვიწრო მასშტაბის საქმიანობის აღმნიშვნელია. ასე რომ, ქალის მდგომარეობა, მისი უფლებები საკმაოდ შეზღუდული იყო. ეს განსაკუთრებით აშკარად ჩანს ვარსკენის შუშანიკისადმი დამოკიდებულებაში. ჯერ ერთი, ის მეუღლესთან შეუთანხმებლად პირდება სპარსთა მეფეს: „რომელი-იგი ბუნებითი ცოლი არს და შვილნი, იგინიცა ესრევე მივაქცინე შენსა შჯულსა“. თავის მამაკაცურ უფლებებში დარწმუნებული ვარსკენი ზედმეტად თვლის მეუღლის დასტურს, მას ვერც კი წარმოუდგენია, მისი ნება არ შეასრულოს ისეთმა უუფლებო მდგომარეობაში მყოფმა, როგორიცაა ცოლი, და სწორედ ეს ხდება ტრაგედიის ერთ-ერთი საფუძველი. აკი აღშფოთებით ამბობს ვარსკენი: „რაჲსა კელ-იწიფა ჩემ ზედა ცოლმან ჩემმან ესევეთარისა საქმედ“. აშკარაა, ქალს არა აქვს ნება ქმრის დამოუკიდებლად მოიმოქმედოს რამე. ვარსკენის, ოჯახის უფროსის, მამაკაცური თავმოყვარეობა სწორედ იმით არის შელახული, რომ ქალმა გამოამჟღავნა საკუთარი დამოკიდებულება საკითხის გადაწყვეტაში, რომ მას გააჩნია პროტესტის გრძნობა. ეს მაშინ, როდესაც ქალის შესახებ გარკვეული საზოგადოებრივი აზრია გამომუშავებული: „დედათა ბუნებაჲ იწრო არს“. ეს სიტყვები განსაკუთრებულად სრულად, რელიეფურად გამოხატავენ მოცემული ეპოქის შეხედულებებს ქალზე. ამ ერთ ფრაზაში ნათლად ჩანს ქალის ხვედრითი წონა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, იმ დროს დამკვიდრებული აზრი ქალის, როგორც პიროვნების, შესახებ. რასაკვირველია, ეს შეხედულება შეიძლება საზოგადოების კონსერვატიულ ნაწილს ეკუთვნოდეს, რადგან თვით შუშანიკის სახეს შექმნით იაკობ ცურტაველმა სრულიად სხვა თვალსაზრისი განავითარა.

ცურტაველმა დაგვიჩატა მეტრძოლი და ინდივიდუალობით აღსავსე ქალის სახე. ეს არის ინიციატივიანი, მაღალი იდეებითა და პრინციპებით გამსჭვალული ძლიერი პიროვნება. მასში ილვიძებს პირადი ღირსების, პიროვნული თავისუფლებისა და შეუვალობის გრძნობა. შუშანიკისათვის უცხოა პასიურობა და მამაკაცის ნებისადმი უსიტყვო დაქვემდებარება, მაღალი პრინციპებისა და პირადი ღირსების დაცვაში ის უკომპრომისოა. მეუღლის ერთგულებაში დაეკვებული შუშანიკი განრისხებული უთვლის მას: „მოკითხვაჲ ეგე შენი შენდავე მოიქეცინ“. ვარსკენის ორგულობით თავმოყვარეობა შელახული შუშანიკი ისეთივე მძვინვარებით ხვდება ვარსკენს, როგორადაც შემდეგში ტარიელის ერთგულებაში დაეკვებული ნესტანი: „ქვე წვა, ვით კლდისა ნაპრაღსა ვეფხვი პირგამეხებული“. თითქოს სხვადასხვა სიტყვიერი მასალაა, მაგრამ საერთოა არსებითი. ორივე შემთხვევაში მრისხანენი არიან ქალები, ორივე შემთხვევაში მათი მძვინვარება განპირობებულია მამაკაცთა ერთგულებაში დაეჭვებით.

ჯერ კიდევ მეხუთე საუკუნის მწერალი ამჩნევს ქალში პიროვნების თავისუფლებისათვის, საკუთარი უფლებისა და შეუვალობისათვის ბრძოლის ტენდენციას.

შუშანიკის სახით ქალში ილვიძებს სურვილი მამაკაცთან თანასწორუფლებიანობისა. დედოფალი ოცნებობს იმ სოციალურ ურთიერთობაზე, „სადა არა არს რჩევაჲ მამაკაცისა და დედაკაცისაჲ“. მართალია, ეს მას იმქვეყნად მიაჩნია მისალწევად, ამქვეყნად ამისთვის რეალურ საფუძველს ვერ პოულობს, მაგრამ საკითხის პრინციპულად დასმა თავისთავად დიდმნიშვნელოვანია. შუ-

შანიკის ოცნება ჯერჯერობით მხოლოდ სარწმუნოებრივ ასპექტშია წარმოდგენილი. ზოგ შემთხვევაში ბიბლიურ სენტენციებსაც იყენებს, მაგრამ თავისთავად ის ფაქტი, რომ წინარუსთველური ეპოქის მწერლობაში თანდათან უფრო და უფრო ამკვიდრებენ და ავითარებენ აზრს „არცა მამაკაცებაჲ და არცა დედაკაცებაჲ, არამედ თქუენ ყოელნი ერთი ხართ“ — ეს უკვე მნიშვნელოვნად წინ გადადგმული ნაბიჯია, მით უფრო, რომ საზოგადოებაში ჯერ კიდევ მტკიცეა ფესვგადგმული აზრი: „დედათა ბუნებაჲ იწრო არს“ და ამ თითქოს და საყოველთაო შეხედულების ფონზე მეტად მკვეთრად გამოირჩევა და გვხიბლავს თავისი პროგრესულობით შუშანიკის ოცნება და ძიება, ნატვრა (თუნდაც იმ ქვეყნად) — „სადა არა არს რჩევაჲ მამაკაცისა და დედაკაცისაჲ“. ქალთა უფლების აღიარებისა და გამოვლენის ეს ელემენტები განავითარა და სრულყო რუსთაველმა: ცურტაველის მიერ დასმული მამაკაცთა და ქალთა „საიქიოში“ სწორუფლებიანობის საკითხი, რუსთაველმა „სააქაოს“ ჩამოიტანა და თავის იდეალურ გმირთათვის რეალურ სინამდვილესთან დაკავშირებით გადაჭრა და შესანიშნავი ფორმულის სახით ჩამოაყალიბა — „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდა ხვადია“.

„ძუ ლომის“ სახე, როგორც ქალის ძლიერების, სწორუფლებიანობის გამოხატვის სიმბოლო ადრეულ მწერლობაშიც არის გამოყენებული.

ნინოს ღირსების, მისი ავტორიტეტის ამაღლების მიზნით პაგიოვრათა ქართველთა მოციქულს ძუ ლომს ადარებს: „ვხედავ შვილო ჩემო, ძალსა შენსა. ვითარცა ძალსა ძუჲსა ლომისასა, რომელიც იხახებნ ყოველსა ზედა ოთხფერკსა“. „ძუ ლომის“ სახის მოშველიებით ავტორი ნათელყოფს, რომ სანოსიონერო მოღვაწეობასთან დაკავშირებული რთული დაბრკოლებების გადალახვა ნინომ იმიტომ შესძლო, რომ სულიერი და გონებრივი ძალების სიმტკიცით ის ისევე სრულფასოვანი იყო, როგორც მამაკაცი. ნინოს სახით ავტორმა ისეთივე ძლიერი და მოქმედი პიროვნება დაგვიხატა, როგორიც შუშანიკია. ადრეული მწერლობის ეს შესანიშნავი სახეები ქალთა ღირსებისა და ამაღლებულების დადასტურებაა. ქალები ისევე მაღალი მორალური თვისებებით და მოქმედების შესაძლებლობებით არიან აღჭურვილნი, როგორითაც მამაკაცები ხასიათდებიან.

შუშანიკის ძლიერი და რთული სახე მრავალმხრივ იპყრობს თანამედროვე მკითხველის ყურადღებას. ამ უაღრესად მთლიან და მტკიცე ნებისყოფის პიროვნებისათვის მამაკაცურ სიმტკიცესა და მიზანსწრაფვასთან ერთად უცხო არ არის ქალური სინაზე, ის საიცრად უკომპრომისო და მრისხანეა პრინციპულ საკითხთა გადაწყვეტაში. თავის პიროვნული უფლებისა და ღირსების დაცვაში. მაგრამ ამავე დროს უაღრესად გულჩვილი და ფაქიზაა შვილებთან ურთიერთობაში.

ქართულ ადრეულ პროზაში „შუშანიკის მარტვილობა“ ერთადერთი ძეგლია, რომელშიაც სრული დამაჯერებლობითა და მხატვრული მიმზიდველობით არის ასახული მოწამის დრმა და ფაქიზი დედობრივი გრძნობა.

ერთი მხრივ, ღრმად მორწმუნე შუშანიკისათვის წარმოუდგენელია, რომ მისმა აღზრდილმა შვილებმა გამოიცვალონ სარწმუნოება, უღალატონ სამშობლოს და სპარსული ორიენტაციის გზას დაადგნენ. ამასთანავე მან იცის ვარსკენის დესპოტური ხასიათი და ეშინია, ვაითუ, მამამ შიშითა და მუქარით გადაიბიროს შვილები. დედა ერთ სიტყვასაც კი არ ეუბნება შვილებს, დაიცავით ქრისტიანობაო, რადგანაც იცის, რომ ეს გამოიწვევს ვარსკენის რისხვასა

და შვილების წამებას, ზოლო მისი დედობრივი გული ვერ აბედვინებს ამ საბედისწერო ნაბიჯის გადადგმას. პირადი გამოცდილებით მან უკვე იცის, რას ნიშნავს ვარსკენთან დაპირისპირება, და ამიტომ არ უნდა შვილებიც თავის მდგომარეობაში ნახოს. მას შვილებთან აკავშირებს ფაქიზი დედობრივი გრძნობა, რის გამოც ვერ იმეტებს მათ იმ ხვედრისათვის, რაც მას ერგო წილად. მეორე მხრივ, სარწმუნოების გამოცემა, ქვეყნის ღალატი, არა ნაკლებ მძიმე საშიშროებაა.

მასში მძლავრი ჭიდილია, ერთი მხრივ. წმიდა აღამიანურ დედობრივ გრძნობასა და, მეორე მხრივ, ქვეყნისა და სარწმუნოების წინაშე მოვალეობის გრძნობას შორის. შუშანიკი რომ მხოლოდ ფანატიკურად მორწმუნე ყოფილიყო, ის ჯიუტად მოითხოვდა შვილისაგან სარწმუნოების დაცვას და მათი სიცოცხლის საშიშროებას ანგარიშს არ გაუწევდა, მაგრამ ეს ხომ ხელოვნური იქნებოდა. დედისაგან ასეთი ნაბიჯის გადადგმა ბუნებრიობას მოკლებული და ნაკლებდამარწმუნებელი შეიქნებოდა, ისე, როგორც ამას ვხედავთ კოლაელ ცხრა ყრმათა მარტვილობაში, რომელშიაც მშობლები ყოველგვარი დანაშაულის, ყოყმანის გარეშე ჩაპქოლავენ საკუთარ შვილებს. მოვლენათა და განცდათა ასახვის ასეთი არარეალისტური ტენდენცია სავსებით უცხოა იაკობ ცურტაველისათვის. პირიქით, ის დიდი მხატვრული სიმართლით წარმოგვიდგენს შუშანიკს როგორც ღრმა განცდების მქონე დედას, რომელსაც გულწრფელად აფიქრებს შვილების ბედი. სრულიად გაუპართლებელი იქნებოდა, რომ შუშანიკს გამოემყდებინა ვიწრო ბუნება, დედობრივი სიყვარულით დაბრმავებულს დაეხარებინა შვილები და დაემოძღვრა: მოიქეციოთ ისე, როგორც თქვენთვის სასიამოვნო იქნებაო. ეს ხომ საშინლად გაადარბებდა შუშანიკის სახეს. დიდი შინაგანი ჭიდილის დროსაც, შუშანიკი ამეღავნებს, ერთი მხრივ, მაღალ პრინციპულობას და, მეორე მხრივ, ნახ დედობრივ ბუნებას. ამ შინაგან წინააღმდეგობასა და ჭიდილში ვლინდება შუშანიკის მთლიანი, თანმიმდევრული და მეტად რეალისტური ჩასიათი. ამ რთულ ფსიქოლოგიურ სიტუაციაში იაკობ ცურტაველი საოცარი ტაქტით პოულობს გამოსავალს, კერძოდ, შუშანიკი ღმერთს ავედრებს შვილებს: „უფალო ღმერთო, შენნი მოცემულნი არიან და შენ დაიცვენ ესენი“. პრობლემის ასეთი გადაწყვეტა სრულიად დამარწმუნებელსა და ბუნებრივს ხდის შუშანიკის მოქმედებას. ავტორი არ ღალატობს სინამდვილეს და დედა და მოწამე ერთ მთლიანობაშია წარმოდგენილი: ერთნაირი დამაჯერებლობით, ერთნაირი ბუნებრიობითა და უშუალოებით. ისე რომ, არც შუშანიკის მოწამეობრივ მოღვაწეობას ადგება ჩრდილი, არც დედობრივი გრძნობაა შელახული და გაყალბებული. შუშანიკის ჩასიათში აღნიშნული თვისებების გამოკვეთის თვალსაზრისით, იაკობ ცურტაველის თხზულება პირველთაგანია, სადაც ასეთი მაღალი პრინციპულობითა და რეალისტურობით არის წამოყენებული და გადაჭრილი შემდეგში ჩვენს მწერლობაში არაერთგზის აღძრული კარდინალური საკითხი — ჭიდილი, ერთი მხრივ. მშობლიურ გრძნობასა და, მეორე მხრივ, ქვეყნის წინაშე მოვალეობის, პასუხისმგებლობის გრძნობას შორის. ამ რთული საკითხის გადაწყვეტაში შუშანიკი ამეღავნებს მაღალ პრინციპულობას, გამჭრიახობასა და კოლოსალურ ნებისყოფას.

ამრიგად, თუმცა ადრეულ საუკუნეებში ქალი იმყოფებოდა შევიწროებულ და უუფლებო მდგომარეობაში, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იაკობ ცურტაველმა შუშანიკის სახით დაგვიხატა მტკიცე ნებისყოფისა და მიზანსწრაფვის

ძლიერი პიროვნება, რომელიც ავლენს მაღალ მორალურ თვისებებს და იღვწის ქალის უფლებისა და ღირსების დაცვისათვის. მასში ერთნაირი პასუხისმგებლობითაა განვითარებული ეროვნულ-მსოფლმხედველობრივი იდეებისათვის ბრძოლა და დედობრივი თავგანწირვა და ჩვენ წინ ცოცხლდება დიდბუნებოვანი სახე ქართლის დედისა.

მაგრამ ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუ შუშანიკი და ნინო წარმოადგენენ ფართო მასშტაბის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და მსოფლმხედველობრივი პრობლემების გარკვევისა და მოგვარებისათვის მებრძოლ ძლიერ, თუ შეიძლება ითქვას, მამაკაცური მიზანსწრაფვისა და ნებისყოფის პიროვნებებს, სხვა შემთხვევაში ჩვენ წინაშე ცოცხლდებიან საშუალო საუკუნის მიჯნური ქალები, რომელთა მომხიბვლელობა წონასწორობას აკარგვინებს შეყვარებულ რაინდებს.

როგორც ვიცით, ცურტაველის ეპოქაში ქალს მამაკაცთან ერთად პურის ჭამის უფლებაც კი არ ჰქონდა, ხოლო შემდეგ საუკუნეებში — მერჩულეს ეპოქაში ქალი იმდენად დამოუკიდებელ და თავისთავად მდგომარეობას აღწევს, რომ ის პირადი გრძნობების გამომჟღავნების სრული ბატონპატრონი ხდება. იგი თავისუფლად ავლენს თავის ინტიმურ გრძნობებს და მამაკაცთან სატრფიალო ურთიერთობაში თავს ნაკლებად შეზღუდულად გრძნობს. როგორც ჩანს, ქალი, როგორც პიროვნება, გარკვეულ სოციალურ დამოუკიდებლობას აღწევს და გზა ეხსნება მის პირად, სატრფიალო განცდათა გამოვლენას და ეს იმდენად ხშირი მოვლენა იყო, რომ თვით ერთ პაგიოგრაფიულ ძეგლში ოთხმა სამიჯნურო ეპიზოდმა ჰპოვა ასახვა.

რომელია ეს სამიჯნურო ეპიზოდები? ერთია — საყოველთაოდ ცნობილი აშოტ კურაპალატისა და „სიძვის დიაცისა“, მეორეა — ზენონის დის და მავანი კაცის სამიჯნურო თავგადასავალი, მესამე — ადარნასე კურაპალატისა და კვლავ „სიძვის დიაცის“ ეპიზოდი, ხოლო მეოთხე ეპიზოდი გაკვრითაა ხსენებული, მაგრამ მისი სრული უგულებელყოფა არ შეიძლება.

ესაა შემდეგი ეპიზოდი: ადარნასე კურაპალატს მისმა სატრფომ, ვინმე „სიძვის დიაცმა“ შთააგონა, რომ შენს მეუღლეს ჰყავს თავისი გულის სწორი და შენ გლალატობსო, რის გამოც ადარნასემ გააძევა სასახლიდან მეუღლე. მერჩულეს თქმით, ეს სიძვის დიაცის მონაჰორი ამბავი იყო, მაგრამ ამ ჭორს, რომ რაღაც საფუძველი ჰქონდა, ეს იქიდან ჩანს, რომ ადარნასემ სიკვდილით დასაჯა ვინმე ჭაბუკი — „სისხლი უბრალოდსა ჭაბუკისა დასთხია“. ასეა თუ ისე, ამ ფაქტის შესახებ გარკვეული საზოგადოებრივი აზრი შექმნილა, ან როგორც მერჩულე აღნიშნავს — „განთქუა სახელი მისი ვითარცა მეძავისი“, ე. ი. დედოფალს საზოგადოებრივი რეპუტაცია შეურყია ადარნასეს სატრფომ.

ასე რომ, ამ შემთხვევაში, მართალია, არაა დეტალურად გადმოცემული ადარნასეს მეუღლისა და ვინმე ჭაბუკის ურთიერთობა, მაგრამ თავისთავად მნიშვნელოვანი ფაქტია, როგორც სატრფიალო ურთიერთობის ერთ-ერთი გამოვლენისა.

პაგიოგრაფიულ ჟანრში საერო ნაკადის ასეთი სიძლიერით შეჭრა, რასაკვირველია, არაა შემთხვევითი მოვლენა, ეს განპირობებულია იმ ღრმა სოციალურ-ეკონომიური გარდაქმნებით, რომლებიც მერჩულეს ეპოქას მოჰყვა და რის შედეგადაც ცვლილებები დაეტყო საზოგადოებრივ ყოფას, ადამიანთა ურთიერთობებს და უფლებებს. ყოველივე ამის შედეგად გზა ეხსნება პიროვნების თავისუფლებას. მწერლობაშიც თანდათან პოულობს ასახვას პი-

როვნების ინდივიდუალური თვისებები და სუბიექტური განწყობილებანი, გემოვნება. თანდათან ვლინდება ადამიანის ინტიმური სამყარო და, რაც მთავარია, ადამიანთა ურთიერთობებს საფუძვლად ედება მათი პირადი განწყობილებები, პირადი სიმპათიები და ეს დიდი სიახლეა როგორც თვით ცხოვრებაში, ისე, შესაბამისად, ლიტერატურაშიც. ადამიანი მწერლობაში ასახვას პოულობს არა ჟანრობრივი ტრადიციით, არა იმ რეცეპტებით, რომელსაც ეკლესია იძლევა, არამედ ისე, როგორცაა ის სინამდვილეში. ამიტომაა რომ თვით ჰაგიოგრაფიულ ძეგლში წმინდანთა სახეების გვერდით იკვეთება საშუალო საუკუნეების მიჯნურ რაინდთა ფიგურები, რომლებიც, მართალია, ჯერ კიდევ შეზღუდულნი არიან თავიანთი გრძნობების გამოხატვასა და უფლებებში, მაგრამ გარკვეული თვალსაზრისით ქმნიან წინაპირობას საერო მწერლობაში დამკვიდრებული სახეების წარმოსაქმნელად.

ამ დიდ სიახლეში, პიროვნების ინდივიდუალობის გამოვლენაში, აშკარად შესამჩნევია ქალების ანგარიშგასაწევი ხვედრითი წონა. ზენონის დაი იქნება ეს, აშოტის „სიძვის დიაცი“ თუ ადარნასეს მეუღლე ან „სიძვის დიაცი“, ესენი ავტორს გარკვეულ მსოფლმხედველობითი პოზიციების გამო, მართალია, საკმაოდ მუქ ფერებში პყავს წარმოდგენილი, მაგრამ თავისთავად უაღრესად საინტერესო და ახალ ლიტერატურულ პერსონაჟებად გვევლინებიან. ესენი არიან ძლიერი ვნებათა ღელვისა და განცდის პიროვნებები, რომელნიც საზოგადოებასთან კონფლიქტში აღმოჩნდებიან და მარცხდებიან, მაგრამ იმდენად მომხიბვლელნი, მდიდარი და საინტერესო შინაგანი სამყაროს მქონენი არიან, რომ თავდავიწყებამდე მიჰყავთ თავიანთი მოტრფიალე რაინდები, რომელთა გულწრფელი და ძლიერი გატაცების გამო მერჩულე ხაზგასმით აღნიშნავს: „რამეთუ არა ღონითა რაჲთმე კაცობრივთა მახეთაჲთა იყო ტრფიალ მისა მიმართ კელმწიფე იგი“, რის გამოც «შეურევებულმან კურაპალატმან გულისა შეჭირვებისაგან თქუა: „ნეტარ მას კაცსა, ვინ არღარა ცოცხალ არს“».

რასაკვირველია, ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში შეუძლებელი იყო, „მიჯნურთა ტრფიალის“ დეტალური აღწერა, მაგრამ ავტორისეულ ზოგად შტრახებშიც იგრძნობა, რომ ის გვიხატავს არა ასკეტი ქალის სახეს, არამედ ქალის ახალ ტიპს, რომელშიც ძლიერად იგრძნობა ამქვეყნიური ცხოვრების მაჯისკემა, რომელიც შეუნიღბავად და დიდი გამბედაობით ავლენს თავის შინაგან სამყაროს, თავის პირად განცდებსა და გატაცებებს.

ამიტომ ამ ნაწარმოების „სიძვის დიაცი“ არ უნდა გავიაზროთ მხოლოდ ორთოდოქსალურ-სქოლასტიკური პოზიციებიდან, არამედ მათში ვლინდებიან ახალი ტიპის პერსონაჟები, რომელნიც წარმოდგენენ რეალურ ადამიანს, ადამიანური თავდავიწყებითა და სისუსტეებით. მათი დახასიათება მარტო ეპითეტით „უზნეონი“ არ შეიძლება, ისინი არიან ფატმანის თავისებური წინამორბედნი და ამასთანავე მოქალაქეობრივ უფლებასა და აღიარებას იმკვიდრებენ მწერლობაში.

ადამიანის ინტიმურ სამყაროს, მის სატრფიალო განცდებს, ქალს როგორც სიყვარულისა და შთაგონების წყაროს რომ თანდათან უფრო ეხსნება გზა ჩვენს მწერლობაში — ეს სხვა პერიოდის ჰაგიოგრაფიული ძეგლებიდანაც ჩანს.

აშოტ კურაპალატის მსგავსად თავდავიწყებულ მიჯნურად წარმოგვიდგება დეოკლეტიანე და სომეხთა მეფე თრდატი „ნინოს ცხოვრებაში“. რიფსიმეზე გამიჯნურებული ჯერ დეოკლეტიანესა, ხოლო შემდეგ თრდატის თავ-

გადასავალი თითქმის ისეთივე რომანტიკულ ფერებშია გადმოცემული, როგორც გვიანი პერიოდის აღმოსავლურ სამიჯნურო პოემებში ვხვდებით.

საკმარისი იყო რიფსიმეს მომხიბვლელი სურათი ეხილა დეოკლეტიანეს, რომ გამიჯნურობდა ამ ლამაზ ასულს, რაინდები გაეგზავნა სატრფოს მოსაყვანად.

სომხეთში გადახვეწით რიფსიმეს უნდა თავი დააღწიოს მდეგრებს. დეოკლეტიანე სომეხთა მეფე თრდატს უთვლის, რომ ამ უკანასკნელმა მას წარმოუდგინოს რიფსიმე, ხოლო საკმარისი იყო თრდატს ეხილა რიფსიმეს მშვენიერება, რათა დაეიწყებოდა შიში დეოკლეტიანეს წინაშე და რაინდული ეთიკა და თვით გამიჯნურობდა მის სამეფოში თავშეფარებულ თვალწარმტაც ასულს.

როგორც ვხედავთ, ამ გაკვრით, თითქოს სხვათა შორის გადმოცემულ სამიჯნურო ეპიზოდში აღწერილი ტრფიალი, საერო ხასიათის ნაწარმოების ფრაგმენტს უფრო ჰგავს, ვიდრე ჰაგიოგრაფიული ძეგლისას.

ასევე ერთი ნახვით გაუმიჯნურდება იაკობი მარიამს. გრძნობის უეცარ და დიდ აფეთქებას იწვევს ქალის მკვეთრად გამოხატული პიროვნული ღირსებები, მისი ფიზიკური მშვენიერება და სულიერი სიფაქიზე ჰარმონიულადაა ერთმანეთში შერწყმული, რის გამოც იაკობმა „იხილა რაჲ შუენიერებაჲ ხატისა მისისაჲ და ნარნარი იგი და დაწყნარებული ქცევაჲ მისი და განკრძალული სახე“, თავიდანვე განსაკუთრებული გრძნობით განიშსკვალა მიმზიდველ ქალწულისადმი.

როგორც ვხედავთ, რუსთაველის წინა ეპოქაში ქალთა საკმაოდ რთული და მრავალფეროვანი სახეებია შექმნილი. ქალთა თითქმის სრული უუფლებობის ეპოქაში შეიმჩნევა ამ მდგომარეობიდან თავის დაღწევის აშკარა ტენდენცია, რის გამოც ჩვენს ძეგლებში გაცოცხლებულია, ერთი მხრივ, ძლიერი ნებისყოფის, მოაზროვნე ქალები (შუშანიკი, ნინო), რომელთაც ღირსეული წვლილი შეაქვთ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და იდეოლოგიური საკითხების გადაჭრაში, ხოლო, მეორე მხრივ, გზა ეხსნება ამქვეყნიური ცხოვრების მოტრფიალე ქალთა ბუნების გამოკვეთას; მერჩულესთან ჩანასახის სახით ვხვდებით „თავისუფალი სიყვარულის სიმბოლოს“, თითქოს დგება დრო „ახალი და საამო სტილისა“, იწყება „მსუბუქზრახვიანი სიყვარული, ვნებანი, ნდომანი“, იშლება „მიჯნურთა“ მთელი გაღერეა და ასეც, ფერმკრთალ წმინდანთა ლანდების გვერდით იკვეთებიან ჯანსაღ ხორცშესხმულ ქალთა სახეები, რომელთათვის უცხო არ არის ცხოვრებისეული ინტერესები და გატაცებები. სინამდვილე ისახება ერთგვარად რეალისტურ ფერებში, მისი მომხიბლავი და ნაკლოვანი მსარეებით, — ისე, როგორიცაა თვით ცხოვრება.

(წარმოადგინა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის
ინსტიტუტმა)